

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ МИКОЛИ
ЯРМАЧЕНКА**

К.Б. БУЖИНЕЦЬКА

**«МОТИВАЦІЙНА ГОТОВНІСТЬ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ
ДІТЕЙ З КОГНІТИВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ»**

Методичні рекомендації

Київ - 2023

Мотиваційна готовність до шкільного навчання дітей з когнітивними порушеннями в умовах дистанційного навчання / К.Б.Бужинецька// – Київ, 2023. – 33 с.

В методичних рекомендаціях охарактеризовано порушення когнітивного розвитку дітей та особливості мотиваційної готовності старших дошкільників та молодших школярів; окреслено методичні прийоми формування мотиваційної готовності дошкільників та молодших школярів із порушеннями когнітивного розвитку; запропоновано методики та опитувальники для роботи з дітьми з порушеннями когнітивного розвитку та ін.

Посібник адресовано педагогічним працівникам, психологам спеціальних та інклюзивних закладів освіти та всім, кому небайдужа доля дітей з особливими потребами.

УДК 37.013:376-056.36

© Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Мотиваційна готовність дитини до шкільного навчання.	6
2. Порушення когнітивного розвитку у дітей.	9
3. Особливості мотиваційної готовності дошкільників з порушеннями когнітивного розвитку.	14
4. Методичні прийоми формування мотиваційної готовності у дітей з когнітивними порушеннями розвитку.	16
5. Методики та опитувальники для дослідження мотиваційної готовності до навчання дітей.	20
ЛІТЕРАТУРА	33

ВСТУП

Перехід дитини з дитячого закладу освіти у шкільне середовище є важливим етапом її життя, в яке входить навчання – діяльність обов'язкова, відповідальна, що потребує систематичної організованої праці. Все це ставить перед дитиною завдання послідовного, цілеспрямованого засвоєння знань, їх узагальнення і систематизацію, вміння використати у життєдіяльності практично, що передбачає формування нових психологічних якостей дитини, розвиток її пізнавальної діяльності та ін. Тобто, готовність дитини до навчання охоплює всі сфери її життя та діяльності.

В умовах особистісно - зорієнтованого підходу до навчання, в положеннях якого проголошено, що тільки особистісно - значущі поняття засвоюються учнем, - мотивація є один із тих засобів, які спонукають учнів до продуктивної пізнавальної діяльності активного засвоєння змісту освіти, що, в свою чергу, впливає на рівень сформованості мотиваційної компетентності школярів.

Саме мотиваційна компетентність дитини містить певні якості й є найважливішою передумовою для гармонійного входження дитини у навчальне середовище. Мотиваційна компетентність взаємопов'язана з такими складниками розвитку дитини як: мотиваційна готовність (сприйняття дитиною змісту та процесу навчання); інтелектуальна готовність (пізнавальні процеси, сенсомоторні навички, здатність до навчованості); особистісна готовність (мотивація, воля, емоції, спрямованість особистості, самосвідомість); соціальна готовність (комунікативна та соціальна).

У свою чергу, мотиваційна готовність містить: широкі соціальні мотиви навчання, або мотиви пов'язані з потребами дитини у спілкуванні з іншими людьми, з бажанням учня зайняти певне місце в системі доступних

суспільних відносин та мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю або «пізнавальні мотиви».

Кожний з мотивів в тій або іншій мірі присутній в структурі мотиваційної компетентності дошкільника та має той чи інший вплив на формування і характер його майбутньої навчальної діяльності.

1. Мотиваційна готовність дитини до шкільного навчання.

Під мотиваційною готовністю до навчання розуміють бажання вчитися, ставлення до школи і навчання як до серйозної діяльності. Дитина приходить у школу з певною мотивацією. Що являє собою її структура в цьому віці? В ній вирізняються пізнавальні й соціальні мотиви. Пізнавальні мотиви пов'язані із самим змістом і процесом навчання. Соціальні мотиви породжуються різноманітними соціальними взаєминами дитини з іншими людьми. Це прагнення до схвалення, до підтримки дорослих, до завоювання авторитету серед однолітків, бажання зайняти "позицію школяра". У молодших школярів соціальні мотиви займають настільки значне місце, що здатні визначати позитивне ставлення дітей навіть до діяльності, позбавленої для них безпосередньої привабливості, інтересу.

Розвиток мотивації шкільного навчання передбачає формування уявлень дошкільника про те, яким буде навчання в школі, знань про те, яким буде його завтрашній день і підготовку дитини до нього як до радісної події. Тому дорослим потрібно з'ясувати зміст і характер стихійних уявлень дитини про школу та коригувати їх.

Розглянемо характеристику першокласника з недостатнім рівнем мотиваційної готовності:

В. на уроках неуважна, часто відволікається. Її інтереси суто дитячі: любить гратись і шукає для цього найменшу можливість. Навіть під час уроку хоче погратись з ручкою, чи пензликом, лінійкою. Часто приносить на уроки різні іграшки: лялечки, картинки, іграшковий посуд та одяг. Вона ще не розуміє, що навчання в школі вимагає іншого ставлення, ніж тоді, коли вона була в дитячому садку.

Не розуміє всієї складності і відповідальності шкільного життя. Замість того, щоб писати в зошиті - малює. На зауваження не реагує. Взагалі, на уроках робить не те, що потрібно робити, а те, що їй захочеться. Коли в неї щось не виходить, ставиться до цього

безвідповідально. Якщо не встигає закінчити завдання, не хвилюється. Вчиться посередньо.

Для формування в дошкільників правильного уявлення про школу в розпорядженні вихователів і батьків безліч простих і доступних засобів: читання книг про школу, знайомство з деякими правилами поведінки учня, відвідування школи. Можна розповісти дітям про те, як зміниться їхнє життя, коли вони стануть школярами: учень повинен щодня ходити в школу, виконувати в класі і вдома ті завдання, що задає вчитель. Щоб добре вчитися, потрібно бути уважними, дисциплінованими, акуратними.

Застосовується і прийом аналізу дитячих робіт. Не слід обмежуватися загальною оцінкою "добре" - "недобре". Особливу увагу потрібно приділяти тому, як виконане завдання, діти повинні знати, за якими критеріями дорослий оцінює їх. Наприклад: акуратність, своєчасність, творчий підхід, засвоєння необхідних технічних навичок, умінь; старанність, цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, уважність тощо. Будь-яке досягнення чи промах дитини не повинні залишатися непоміченими.

Формуванню позитивного ставлення до школи допомагають і різні режимні процеси, що привчають дитину до самостійності, дисциплінованості. Під час екскурсій, прогулянок можна підкреслити, що вести себе потрібно, як майбутнім учням. Варто домагатися того, щоб дитина все встигала робити вчасно, мала постійний режим дня.

Таким чином, вихователь або батьки під час роботи з дітьми, у спілкуванні з ними проводять аналогію між школою та дитячим садком, добиваючись при цьому, щоб знання дітей були пронизані світлим почуттям очікування зустрічі зі школою.

Під час екскурсій у школу важливо познайомити дітей не тільки зі шкільним обладнанням, але й розкрити режим життя учнів. За домовленістю з вчителем можна побувати на шкільному уроці, познайомитися з черговими, класним куточком, газетою.

Важливе значення в ігровій діяльності дошкільника займають ігри "У школу". Аналіз гри "В школу" - надійний засіб прояву дитячих уявлень. Як показали дослідження психологів, центральним моментом гри у дітей дошкільного віку завжди стає те, що є для них найбільш важливим, найбільш істотним у події, яка розігрується. Найбільш важливі моменти діти зображають найбільш розгорнуто, реалістично, емоційно. Зміст гри, що виступає для граючих як другорядний, зображується скупко, згорнено, іноді може набувати умовної форми.

Як показують експерименти, організувати гру "В школу" з дітьми 4-5 років дуже важко. В їх грі "урок" триває декілька хвилин, головне у школі - перерва. По-іншому виглядає гра в школу 6-7-річ-них дітей. Вони охоче й швидко приймають тему гри. Як правило, всі учасники хочуть бути учнями. Урок посідає центральне місце і наповнений типовим учбовим змістом: написання паличок, літер, цифр. Усе, що не стосується навчання, згорнуте до мінімуму. Так, один хлопчик у ролі вчителя під час "перерви" так і не вийшов з-за столу, зобразивши всю перерву в мовному плані: "От я вже пішов, от я прийшов, от уже пообідав. Тепер давайте знову займатися". Ці спостереження переконують нас у тому, що центральним у прагненні до школи в 6-7-річних дітей є саме навчання з отриманням характерних для нього результатів. У мотиваційній готовності дошкільника до навчання переплітаються дві основні потреби, що рухають його психічний розвиток: пізнавальна потреба, яка найбільш повно задовольняється в навчанні, і потреба у соціальних відносинах, характерних для статусу школяра.

Прагнення до школи тільки заради зовнішніх атрибутів свідчить про неготовність дитини до навчання.

Інший аспект мотиваційної готовності - формування пізнавальної активності дітей.

Пізнавальна потреба закладена в дитині самою природою. Але її можна розвинути або загальмувати вихованням. Дошкільний вік є

сензитивним періодом для розвитку пізнавальної потреби. Тому так важливо в цей час активно підтримувати будь-які прояви природного потягу дітей до пізнання.

Помилками у вихованні пізнавальних мотивів є:

- ігнорування дорослими прагнення дитини до пізнання нового;
- завдання формування мотивації перекладається на школу. До способів виховання пізнавальної активності належать:

- створення сприятливого емоційного фону (повноцінне спілкування з дорослим, залучення дитини до кола інтересів родини);

- підтримка бажання дитини задавати питання, що виявляється як схвалення, доброзичливість, уважність, повага, готовність відповісти;

- пізнавальні бесіди з дітьми;

- використання ігор.

Наявність пізнавальної потреби є головною умовою того, щоб у дитини не виникло неприємне ставлення до навчання, яке створює багато важких проблем для батьків, учнів і вчителів. Від того, як у дошкільному віці розвивалася пізнавальна потреба, чи знаходила вона достатні умови для задоволення, значною мірою залежить пізнавальна чи розумова готовність до навчання в школі.

2. Порушення когнітивного розвитку у дітей.

Особливості когнітивного розвитку у дітей почали вивчати порівняно недавно, втім психологи різних країн зібрали достатньо матеріалу, що дозволяє виокремити певні порушення когнітивної сфери дітей.

Розглянемо найпоширеніші з них.

1. Зниження об'єму слухової пам'яті.

Вчителі експериментальних шкіл засвідчують, що сучасним дітям набагато важче вчити вірші напам'ять, вони часто не можуть повторити (навіть просто змістовно, а не дослівно) слова вчителя, зміст домашнього

завдання слід обов'язково записувати на дошці, бо те, що просто говориться, діти пишуть з великими помилками змістовного характеру.

Випадок з практики: один учень четвертого класу приніс у щоденнику таке повідомлення для батьків «Принести капці для екскурсії до музею». Вражені батьки зателефонували вчительці, яка пояснила, що первинний текст звучав так: «Принести гроші на проїзд до музею та екскурсію. Для занять з ритміки слід придбати капці».

Звичайно, що не лише погана пам'ять стала причиною такого урізання тексту - тут і вплив гіпертексту як специфічної структури і так званої «немови» з її особливостями побудови тексту, та врешті-решт поганої уваги, про яку буде говоритись нижче. Однак головну роль все ж відіграла нездатність дитини сприймати на слух і запам'ятовувати більш-менш довгі тексти.

2. Уповільнення розвитку децентрації.

У дітей з когнітивними порушеннями, формується занадто центрована на собі поведінка. Така дитина дуже дратівлива, часто вдається до агресивних дій стосовно не тільки однолітків, але й вчителів.

Причиною цього виступає просто спілкуванням з самим собою. Дитина вибирає тільки ті контакти, які відповідають її внутрішнім настановам. Таке спілкування, навіть коли у «розмову» включено багато співрозмовників, більше нагадує монолог, аніж діалог чи, тим більше, полілог. Нездатність будувати продуктивні дружні чи ділові взаємини призводить до готовності дитини вирішувати всі непорозуміння силою. До того ж дитина, чия особистість формується під впливом участі в мілітарних комп'ютерних іграх, де він завжди може бути переможцем, оскільки має можливість вибрати комфортний для себе рівень складності гри, часто переоцінює свої фізичні здатності, а завжди налаштований нападати, навіть тоді, коли ситуація сама по собі не вимагає жодного протистояння.

Погіршення уваги до такого рівня, що окремими спеціалістами навіть вводиться термін *«сформований синдром розсіяної уваги»*.

Дитина з когнітивними порушеннями погано помічає деталі, «не бачить» важливих елементів розповіді, загадки, математичної задачі. Педагогам доводиться по кілька разів акцентувати увагу дітей на кожному із важливих моментів уроку. До певної міри можна сказати, що вони використовують методика В.Ф. Шаталова, але видатний учитель-новатор застосовував її до цілого уроку, а тут іноді доводиться розчленовувати пояснення окремих смислових частин навчального матеріалу.

3. Кліпове (NET) мислення.

В анкетах педагогів часто згадуються проблеми, які виникають у дітей під час переказів — діти не можуть зв'язно викласти текст, він розпадається у них на частини, які можуть навіть смислово погано пов'язуватись між собою. Такі проблеми характерні для дітей, які звикли використовувати гіпертекст. У гіпертексті думки не утворюють послідовні структури, вони зв'язані асоціативно. Кліпове мислення, на думку Т. Семеновських — це «процес відображення множини різних властивостей об'єктів без урахування зв'язків між ними, який характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, повною різномірністю інформації, що поступає, високою швидкістю переключень між частинами, фрагментами інформації, відсутністю цілісної картини сприймання оточуючого світу».

4. Погіршення аналітико-синтетичного мислення аж до порушення процесу аналізу явищ, нездатність осмислювати інформацію, розрізняти навіть протилежні твердження.

5. Втрата здатності до сприймання об'ємних текстів.

Однією із найпоширеніших скарг педагогів, особливо середньої школи, є нарікання на те, що діти перестали читати книжки. Вони пов'язують це явище з небажанням дітей читати, втратою інтересу до книги. Однак реальність є дещо інша. Діти просто не здатні зосередитись на

великому тексті, вони звикають до коротких повідомлень, які не потребують зосередженості, концентрації уваги, відслідковування сюжетних ліній. Цифрові діти одночасно і перенасичені інформацією і постійно потребують нової інформації, яку не збираються ні аналізувати, ні запам'ятовувати.

б. Багатозадачність, яка виливається у неможливість зосередитись на якійсь одній роботі.

Цю проблему ґрунтовно вивчали спеціалісти Лабораторії комунікації людини та інтерактивних медіа Стенфордського університету та Інституту майбутнього мислення при Оксфордському університеті. Результати їх досліджень подаємо за Л. Лисак та Д. Беловим.

Під багатозадачністю розуміється одночасне сприймання інформації з декількох джерел і спроби виконувати декілька дій одночасно або безпосередньо один за одним. Е. Офір і К. Насс, що вивчали людей, які виконують одночасно від двох до шести дій (перегляд електронної пошти, читання і написання коротких повідомлень, спілкування в Facebook, електронні ігри і т.п.), прийшли до висновку, що лише 3% випробовуваним вдавалося успішно поєднувати багаточисельні потоки інформації. Інші відчували значні труднощі в здійсненні інтелектуальної діяльності. Так, учасники експериментів не могли в більшості своїй абстрагуватися від неістотної інформації їм було потрібно більше часу, аби переключитися з одного завдання на інше. Вони вважали за краще постійно шукати нову інформацію і відчували труднощі в ситуаціях, коли потрібно було звернутися до вже знайомих їм відомостей. Дослідники прийшли до висновку, що люди, які практикують багатозадачність, відчують проблеми з концентрацією уваги, часто відволікаються, не можуть відокремити головне від другорядного, не здатні зосередитися на виконанні однієї дії, їм складно відмовитися від звички одночасного виконання декількох завдань навіть у тих випадках, коли цього не вимагається.

Характерним проявом уже сформованої багатозадачності є потреба хоча б у якомусь фоновому супроводі основної роботи – дитина читає книгу і слухає музику, час від часу підхоплюється і виконує не пов'язані із навчанням дії — починає перекладати книги, витирати пил, телефонувати приятелеві тощо.

Для подолання нав'язливої багатозадачності потрібна кваліфікована допомога психолога, спеціальні тренінги зосередженості.

7. Заміна вирішення задачі перебором варіантів. Потреба в наочній схематизації навчальних дій.

Недоліки і переваги дітей з когнітивними порушеннями мають враховуватись, водночас слід відводити більше часу на розвиток тих когнітивних здатностей, які виявляються недостатньо сформованими, але без яких людині важко існувати в реальному (фізичному) світі і контактувати з реальними (живими) людьми, а не фантазійними аватарами. Педагоги повинні їх розуміти і відповідно до їх особливостей перебудовувати свої методи навчання, «підлаштовуючись» до їх пізнавальних можливостей.

На сучасному рівні наукових знань вирізняють легкі, помірні і складні когнітивні порушення (Л. Прохоренко).

При легких когнітивних порушеннях прояви незначні і виявляються тільки у одній із когнітивних функцій (погіршення пам'яті / надмірна втомлюваність / труднощі у вирішенні будь-яких завдань).

При помірних когнітивних порушеннях – зниження відбувається відразу у декількох когнітивних функціях.

При складних когнітивних порушеннях спостерігається значна кількість симптомів когнітивних порушень й очевидні серйозні проблеми зі сприйняттям навколишньої дійсності (наприклад, «деменція» – найскладніше когнітивне порушення, яке призводить до дезадаптації особистості у повсякденному житті).

3. Особливості мотиваційної готовності дошкільників з порушеннями когнітивного розвитку.

Перші дослідження мотивації та потреб дітей, які мають труднощі у навчанні, були зроблені у зв'язку з вивченням причин шкільної неуспішності і необхідністю вироблення психолого-педагогічних підходів до її подолання.

Вченими (Н. Менчинська, Н. Белопольська, І. Кулагіна, Т. Пускаєва та ін.) під час дослідження системи мотиваційної діяльності, насамперед навчальної, у старших дошкільників, які мали затримки психічного розвитку, легкий ступінь порушення інтелекту, розлади уваги та гіперактивністю й ін., тобто тих категорій дітей, які в сучасній науці об'єднано до порушень когнітивного розвитку (Л. Прохоренко), було виявлено те, що у такі діти приходять до школи з недостатньо розвиненою когнітивною та мотиваційною сферою, у порівнянні з однолітками з нормотиповим розвитком.

Порушення когнітивного розвитку спостерігаються при затримці психічного розвитку, і найчастіше виявляються у зниженні швидкості обробки інформації, сповільненні мисленнєвих процесів, зниженні швидкості реакції на зовнішні стимули, порушенні зорового і просторового сприйняття, зниженні мотиваційних характеристик, нездатності оцінювати реальність досягнення мети. Зниження уваги і високе відволікання є одними з найбільш поширених при гіперактивному розладі з дефіцитом уваги. Ці порушення суттєво знижують якість навчання дитини через підвищену виснаженість і зниження концентрації уваги. Когнітивні порушення виникають і при розладах аутистичного спектра, й характеризуються зниженням пам'яті, утрудненням зорово-моторної координації, дезадаптацією в соціумі та ін. Помірні когнітивні порушення зустрічаються при порушеннях інтелекту (Л. Прохоренко).

Особливості мотиваційної сфери спостерігаються за всіма трьома основними групами мотивів: зовнішніми (страх, нагорода), внутрішніми (бажання, ініціатива самої дитини) і проміжно-змагальними (мотивом виступає порівняння своїх досягнень з досягненнями інших).

З внутрішніх мотивів домінують ігрові мотиви, мотиви збереження цілісного звичного функціонування (Н. Белопольська, Л. Кузнецова), в той час як у однолітків із нормальним розвитком провідними у молодшому шкільному віці стають пізнавальні мотиви, пов'язані з прагненням до інтелектуальної активності, оволодінням новими вміннями, знаннями і навичками, і широкі соціальні (Л. Божович), що відображають потребу дитини зайняти певне положення у системі доступних їй суспільних відносин. Крім того, діти із порушеннями когнітивного розвитку схильні до стресових реакцій і в ситуації підвищеної тривоги (небезпеки не встигнути виконати завдання, піддатися покаранню) їх продуктивність у більшості випадків падає, хоча у деякої частини дітей виникає мобілізація сил. Важливим є той факт, що при позитивних відносинах та підтримці дитини з боку близьких дорослих у таких дітей може відмічатися підвищена продуктивність (Л. Кузнецова, Р. Трігер). Це, з одного боку, обумовлюється їх підвищеною чутливістю і вразливістю в ситуації критичних зауважень з боку дорослих, а з іншого – в цьому укладено певний потенціал пізнавального і соціального розвитку дітей з порушеннями когнітивного розвитку.

Мотиваційна сфера дітей із порушеннями когнітивного розвитку, так само як і інші сторони їх психіки, дисгармонійна з точки зору співвідношення реального рівня розвитку (як правило, трохи більш низького) і потенційних можливостей. Це проявляється в розбіжності між "відомими" і "реально діючими мотивами (К. Бужинецька, Л. Прохоренко). На відміну від дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку, які не мають адекватних уявлень про майбутню шкільну дійсність, діти із ЗПР

мають досить правильні уявлення про характер майбутньої навчальної діяльності, про співвідношення часу, відведеного на уроки і зміни, про очікування вчителів та ін. Проте ці знання не активують їх, як це спостерігається у однолітків із нормотиповим розвитком, навпаки, вони найчастіше вважають за краще зберегти дошкільний алгоритм життєдіяльності.

Отже, діти із порушеннями когнітивного розвитку приходять до школи з недостатньо розвиненою системою спонукачів в порівнянні з однолітками з нормотиповим розвитком. Уявлення про школу у більшості дітей з порушеннями когнітивного розвитку виявляються досить фрагментарними. Для них характерний низький рівень виконання навчальних і не навчальних завдань, обумовлений зниженою навчальною мотивацією і відсутністю пізнавальних інтересів.

4. Методичні прийоми формування мотиваційної готовності у дітей з когнітивними порушеннями розвитку.

Загальні стратегії формування мотивів.

1. Необхідно вибудовувати теоретичну логіку предмета, правильно орієнтувати дітей щодо формування в них розумових дій, щоб в дітей не виникло безпорадності перед новим навчальним матеріалом. Педагогу треба зробити учня співучасником навчання, а не виконавцем його волі. Мотивацією може бути окреслення перспектив вивчення теми, визначення мети вивчення навчального матеріалу, удосконалення навичок, необхідних для розв'язання проблеми, усвідомлення співучасті і взаємодії з іншими.

2. Потрібно задіювати навчальні потреби, які в учнів уже сформовані. Учитель має добирати такий навчальний матеріал, який би

викликав інтерес до пізнання нового. Учень має усвідомити, що знання потрібні йому для досягнення певної конкретної мети.

3. На уроці потрібно чергувати методи і форми навчання. Різноманітність заохочує учнів до діяльності, мотивує їхню роботу. Рольові ігри, дискусії, мозкові штурми, демонстрації, проектна діяльність, створення аудіовізуальних презентацій, робота в малих групах – усе це стимулює учнів до вивчення навчального матеріалу.

4. Перед кожним учнем потрібно ставити реалістичні вимоги. Вимоги вчителя мають бути високими, але не настільки, щоб учні не могли їх виконати і тому втрачали інтерес до навчання. На початку вивчення теми вчитель повинен ознайомити учнів із вимогами, пояснити, чого вони мають навчитися, допомогти кожному учневі поставити перед собою цілі, яких він має досягнути. Нереальні цілі можуть призвести до розчарування і втрати інтересу до навчання. Крім того, цілі, визначені самим учнем, завжди є більш ціннісними, ніж поставлені вчителем або батьками.

5. Ускладнювати вимоги потрібно поступово. На початку семестру вчитель має створити для учня ситуацію успіху, а потім поступово підвищувати вимогливість. Учитель не повинен забувати про диференціацію навчання. Якщо вправи включають різнорівневі за складністю завдання, то кожен учень матиме змогу відчувати успіх під час виконання завдань доступного для нього рівня.

6. Потрібно забезпечити оперативний зворотний зв'язок учителя й учня та якомога коротший термін перевірки письмових робіт. Похвала й винагорода мають бути публічними. Зворотний зв'язок служитиме стимулом, він має бути чіткий і конкретний. Треба пояснювати учневі, у чому може бути його подальший прогрес, указати на сильні й слабкі сторони виконання роботи. Бажано створити умови, за яких школяр зможе ознайомитися з кращими роботами однокласників (зачитування фрагментів

роботи на уроці, організація виставки робіт, викладання всіх творчих робіт в учительському блозі тощо).

7. Учень має очікувати на нагороду за успіх. Позитивні і негативні коментарі впливають на мотивацію. Похвала підвищує в учнів упевненість у собі, зміцнює почуття власної гідності. Учитель обов'язково повинен похвалити слабких учнів навіть за докладені зусилля, навіть якщо робота є невдалою!!!

8. Аналізуючи (і особливо критикуючи!) учнівську роботу необхідно бути конкретним. Учень має відчувати, що вчитель критикує певні невдалі сторони роботи, а не його самого. Необхідно уникати принизливих коментарів.

9. Треба уникати жорсткої конкуренції між учнями. Конкурс викликає тривогу, що може перешкоджати навчанню. У жодному разі не можна порівнювати учнів між собою, краще порівняти нинішні досягнення учня з його попередніми. При цьому треба зосереджуватися на прогресі, удосконаленні, а не негативних сторонах.

10. На уроках, де це можливо, необхідно залишати за учнем право обирати види роботи. Учень охоче виконує завдання, вибрані з переліку. Тому якщо альтернативні завдання формують однакові поняття, треба пропонувати учням на вибір вправи, теми для презентацій чи творчих робіт, домашні завдання.

11. Подолати низьку мотивацію учнів до навчання можна, переглянувши методи, форми і стилі навчання.

Рекомендації щодо формування мотиваційної готовності дошкільників з порушеннями когнітивного розвитку.

1. «Навчати, граючись» або «граючись, навчати». Бо гра — це спосіб життя і діяльності дитини. Гратися — це завжди весело, цікаво. Під час гри дитина позасвідомо, без напруги засвоює, і закріплює надзвичайно

багато інформації.

2. Створення ситуації успіху для дитини, формування у неї віри у власні сили.

3. Розвивати природну допитливість дитини, зробити процес навчання цікавим для малюка.

4. Встановити позитивні стосунки із батьками. Від ставлення до навчального закладу та до педагога всієї сім'ї та дитини залежить і бажання цієї дитини вчитися.

5. Навчити дитину поділяти складні завдання на етапи і виконувати ці етапи послідовно. Це знизить у дитини напруження перед великими і складними завданнями, додасть їй впевненості та навчить планувати свою діяльність.

6. Враховувати, що за типом сприйняття нового матеріалу дітей умовно можна поділити на три типи: візуали, аудіали та кінестетики. Добирати такі методи, прийоми та засоби навчання, за яких дитина будь-якого з цих типів була б успішною і почувалася б комфортно.

Шляхи формування позитивної мотивації навчання.

1. Спеціальна організація навчальної діяльності, що реалізується за допомогою створення навчально-проблемної ситуації.

2. Доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується педагогом на занятті.

3. Використання на заняттях елементів гри; цікавий виклад матеріалу.

4. Постійне створення та "підкріплення" ситуації успіху в навчанні (наприклад, позитивна реакція на будь-який прояв відповідального ставлення дитини до виконання своїх навчальних обов'язків).

Шляхи формування мотивації школярів до навчання та підвищення їхніх навчальних досягнень.

1. Щоденна увага до кожної дитини, визнання її особистості.
2. Своєчасна ліквідація прогалин у знаннях і організація оперативної допомоги кожній дитині, що відстає в навчанні.
3. Формування мотивації навчання як необхідного стимулу бажання дитини до навчання.
4. Перехід до інноваційних методів навчання, що дають можливість розкрити потенційні можливості кожної дитини, повірити у власні сили.
5. Організація навчального процесу з визначенням трьох головних видів складності під час пояснення матеріалу, його закріплення і оцінювання.
6. У підготовці будь-якої теми навчальний матеріал поділяти на кілька блоків.
7. Вивчення умов, у яких виховується кожна дитина, урахування їх у навчальній діяльності.
8. Співпраця з батьками, спільне формування педагогічної культури сім'ї.

5. Методики та опитувальники для дослідження мотиваційної готовності до навчання дітей.

Анкета для оцінки рівня шкільної мотивації Н. Лусканової

1. Тобі подобається у школі?

не дуже

подобається

не подобається

2. Вранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю йдеш до школи або тобі

часто хочеться залишитись вдома?

частіше хочеться залишитись вдома

буває по-різному

йду з радістю

5. Якби вчитель сказав, що завтра в школу не обов'язково приходити всім учням, що бажаючи можуть залишитися вдома, ти пішов би в школу або залишився вдома?

не знаю

залишився би вдома

пішов би в школу

6. Тобі подобається, коли у вас скасовують якісь уроки?

не подобається

буває по-різному

подобається

7. Ти хотів би, щоб тобі не задавали домашніх завдань?

хотів би

не хотів би

не знаю

8. Ти хотів би, щоб в школі залишились одні перерви?

не знаю

не хотів би

хотів би

9. Ти часто розповідаєш про школу батькам?

часто

рідко

не розповідаю

10. Ти хотів би, щоб у тебе був менш суворий учитель?

точно не знаю

хотів би

не хотів би

11. У тебе в класі багато друзів?

мало

багато

нема друзів

12. Тобі подобаються твої однокласники?

подобаються

не дуже

не подобається

Ключ:

Підрахуйте кількість балів по наступного ключа і визначте рівень розвитку мотивації.

№ питання	Бали		
	За першу відповідь	За другу відповідь	За третю відповідь
1	1	3	0
2	0	1	3
3	1	0	3
4	3	1	0
5	0	3	1
6	1	3	0
7	3	1	0
8	1	0	3
9	1	3	0
10	3	1	0

Рівні шкільної мотивації:

1. 25-30 балів - високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності.

Такі діти відрізняються наявністю високих пізнавальних мотивів, прагненням найбільш успішно виконувати всі пред'явлені школою вимоги.

Вони дуже чітко дотримуються всіх вказівок вчителя, сумлінні та відповідальні, сильно переживають, якщо отримують незадовільні оцінки чи зауваження педагога.

2. 20-24 бали - хороша шкільна мотивація.

Найбільш типовий рівень для молодших школярів, що успішно справляються з навчальною діяльністю. При відповідях на питання проявляють меншу залежність від жорстких вимог і норм.

3. 15-19 балів - позитивне ставлення до школи, але школа приваблює більше поза навчальними сторонами.

Такі учні досить добре почувають себе в школі, однак частіше ходять в школу, щоб спілкуватися з друзями, з учителем. Їм подобається відчувати себе учнями, мати гарний портфель, ручки, зошити. Пізнавальні мотиви у таких дітей сформовані в меншій мірі і навчальний процес їх мало приваблює.

4. 10-14 балів - низька шкільна мотивація.

Подібні школярі відвідують школу неохоче, воліють пропускати заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, іграми. Відчувають серйозні труднощі в навчальній діяльності. Знаходяться в стані нестійкої адаптації в школі.

5. нижче 10 балів - негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація.

Такі діти відчувають серйозні труднощі в школі: вони не справляються з навчальною діяльністю, відчувають проблеми в спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з учителем. Школа нерідко сприймається ними як вороже середовище, перебування в якій для них нестерпно. В інших випадках учні можуть проявляти агресивні реакції, відмовляючись виконувати ті чи інші завдання, слідувати *тим чи іншим нормам і правилам*.

**Опитувальник «Вивчення мотивації навчання у молодших
школярів» М.Р. Гінзбурга.**

1. *Я вчуся в школі, тому що ...*

- а) так хочуть мої батьки;
- б) мені подобається вчитися;
- в) я відчуваю себе дорослим;
- г) я люблю добрі оцінки;
- д) хочу отримати професію;
- е) у мене хороші друзі.

2. *Найцікавіше на уроці ...*

- а) ігри і фізкультхвилинки;
- б) хороші оцінки і похвала вчителя;
- в) спілкування з друзями;
- г) відповіді у дошки;
- д) пізнання нового і виконання завдання;
- е) готуватися до життя.

3. *Я намагаюся вчитися краще, щоб ...*

- а) отримати хорошу оцінку;
- б) більше знати і вміти;
- в) мені купували красиві речі;
- г) у мене було більше друзів;
- д) мене любила і хвалила вчителька;
- е) приносити користь, коли виросту.

4. *Якщо я отримую хорошу оцінку, то мені подобається, що ...*

- а) я добре все вивчив (ла);
- б) в щоденнику стоїть гарна оцінка; в) вчителька буде рада;
- г) вдома мене похвалять;
- д) зможу побільше пограти на вулиці;
- е) я дізнаюся більше нового.

Обробка результатів

Варіанти відповідей	Перше питання	Друге питання	Третє питання	Четверте питання
а	Зовнішній мотив	Ігровий мотив	Мотив оцінки	Навчальний мотив
б	Навчальний мотив	Мотив оцінки	Навчальний мотив	Мотив оцінки
в	Позиційний мотив	Позиційний мотив	Зовнішній мотив	Позиційний мотив
г	Мотив оцінки	Зовнішній мотив	Ігровий мотив	Зовнішній мотив
д	Соціальний мотив	Навчальний мотив	Позиційний мотив	Ігровий мотив
е	Ігровий мотив	Соціальний мотив	Соціальний мотив	Соціальний мотив

Опитувальник типу атрибуції успіхів і невдач для учнів початкової школи (адаптація методики В.А. Кривової)

Інструкція: нижче описані ситуації, в яких кожен може опинитися.
Подумай, внаслідок чого така ситуація могла б відбутися. Вибери один із

запропонованих варіантів. Довго не думай, так як правильних або неправильних відповідей немає.

1. *Ти отримав(ла) «відмінно» за контрольну роботу.*

А. Мені просто пощастило.

Б. Я серйозно готувався(лась) до неї і заслужив(ла) таку оцінку.

В. Я добре розбираюся в темі, по якій була контрольна робота.

Г. Контрольна робота була легкою.

2. *Ти граєш з друзями в улюблену гру і виграєш.*

А. Я сильний гравець, рідко кому вдається обіграти мене.

Б. Це проста гра.

В. Я довго тренувався (лась).

Г. Сьогодні удача була на моєму боці.

3. *За усну відповідь у дошки ти отримуєш відмінно.*

А. Мені пощастило, вдалося вгадати правильну відповідь.

Б. Я готувався(лась) до відповіді на це питання, коли робив(ла) домашню роботу.

В. Питання було легким.

Г. Я добре знаю цю тему.

4. *Ти єдиний з класу впорався(лась) з важким завданням.*

А. Я вгадав(ла) правильну відповідь.

Б. Вдома я часто тренуюся виконувати схожі завдання.

В. Завдання було легке.

Г. Мені часто вдається виконувати схожі завдання.

5. *Учитель веде урок, але ти не розумієш, про що йде мова.*

А. Я слабо розбираюся в цьому предметі.

Б. Тема важка.

В. Я не намагався(лась) зрозуміти пояснення.

Г. Мене відволікав сусід по парті.

6. *Учитель сказав, що ти прочитав вголос вірш краще, ніж твої однокласники.*

А. У мене пам'ять добра і є акторські здібності.

Б. Вірш був простим і маленьким.

В. Я вчив(ла) його цілий тиждень і вдома кілька разів тренувався(лась) його розповідати.

Г. Я підглядав(ла) з книжки.

7. *Ти програєш, граючи з друзями.*

А. Я слабкий гравець.

Б. Гра була складна.

В. Треба було заздалегідь потренуватися.

Г. Так вийшло.

8. *Відповідаючи на уроці, ти отримуєш погану оцінку.*

А. Я не згадав(ла) правильної відповіді.

Б. Погано підготувався(лась).

В. Питання було складне.

Г. Я слабкий в цьому питанні.

9. *Однокласники всю перерву сміялися над розказаною тобою смішною історією.*

А. Напевно, у них був гарний настрій.

Б. У мене добре виходить розповідати анекдоти.

В. Я вчора перед дзеркалом тренувався(лася)
розповідати.

Г. На уроці стався схожий випадок.

10. *Ти брав(ла) участь в змаганнях і програв(ла).*

А. Я недостатньо добре до них підготувався(лась).

Б. Я слабкий суперник.

В. У цей день удача відвернулася
від мене.

Г. Змагання було важким.

Ключ:

Тип атрибуту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Інтрнальний стабільний	в	а	г	г	а	а	а	г	б	б
Інтернальний нестабільний	б	в	б	б	в	в	в	б	в	а
Екстернальний стабільний	г	б	в	в	б	б	б	в	г	г
Екстернальний нестабільний	а	г	а	а	г	г	г	а	а	в

Ситуація успіху – пункти 1-4, 6, 9.

Ситуація невдачі – пункти 5, 7,8, 10

Методика діагностики структури навчальної мотивації школяра

Інструкція. Оціни, наскільки значимі для тебе причини, за якими ти вчишся в школі. Для цього обведи кружком потрібний бал:

0 балів - майже не має значення;

1 бал - частково значимо;

2 бали - помітно значимо;

3 бали - дуже значимо.

1. Щоб я добре вчив предмет, мені повинен подобатися вчитель.
2. Мені дуже подобається вчитися, розширювати свої знання про світ.
3. Спілкуватися з друзями, з компанією в школі набагато цікавіше, ніж сидіти на уроках, вчитися.
4. Для мене дуже важливо отримати гарну оцінку.
5. Все що я роблю, я роблю добре - це моя позиція.
6. Знання допомагають розвинути розум, кмітливість, винахідливість.
7. Якщо ти школяр, то зобов'язаний вчитися добре.
8. Якщо на уроці панує обстановка недобррозичливості, надмірної суворості, я втрачаю будь-яке бажання вчитися.
9. Я виявляю інтерес тільки до окремих предметів.
10. Вважаю, що успіх у навчанні - важлива основа для поваги і визнання серед однокласників.
11. Доводиться вчитися, щоб уникнути обридливих моралей і розносів з боку батьків і вчителів.
12. Я відчуваю почуття задоволення, підйому, коли сам вирішу важке завдання, добре вивчу правило тощо.
13. Хочу знати якомога більше, щоб стати цікавою, культурною людиною.
14. Добре вчитися, не пропускати уроки - мій громадянський обов'язок на даному етапі мого життя.
15. На уроці не люблю базікати і відволікатися, тому що для мене дуже важливо зрозуміти пояснення вчителя, правильно відповісти на його питання.
16. Мені дуже подобається, якщо на уроці організують спільну з іншими

роботу (в парі, групі, команді).

17. Я дуже чутливий до похвали вчителя, батьків за мої шкільні успіхи.

18. Вчуся добре, так як завжди прагну бути в числі кращих.

19. Я багато читаю книжок, крім підручників (з історії, спорту, природознавства тощо).

20. Навчання в моєму віці - найголовніша справа.

21. В школі весело, цікавіше, ніж удома, у дворі.

Ключ

Мотиви	Номер запитання		
Пізнавальні	2	9	15
Комунікативні	3	10	16
Емоційні	1	8	21
Саморозвитку	6	13	19
Позиція школяра	7	14	20
Досягнення	5	12	18
Зовнішні (заохочення, покарання)	4	11	17

Опитувальник цілей досягнення у навчальній діяльності школярів основної школи (О.О. Щербакової)

Інструкція: «Будь ласка, укажіть, наскільки кожне з тверджень відображає твою думку стосовно власної навчальної діяльності. Використовуй наступні варіанти відповідей: «Не згоден», «Скоріше не згоден», «Важко відповісти», «Скоріше згоден», «Згодний».

1. У навчанні для мене важливо показати кращі результати, ніж в інших учнів у моєму класі.

2. Мене турбує, що я не навчусь всього чого би міг навчитися в школі

3. У навчанні я хочу дізнатися якомога більше.

4. Я хочу уникнути поганих результатів у навчанні.
5. Для мене важливо продемонструвати більш високі результати в навчанні порівняно з іншими учнями в класі.
6. Іноді я боюся, що не зрозумію матеріал, який ретельно вивчаю.
7. Моя мета в навчанні – уникнути поганого виконання завдань.
8. Моя мета в навчанні – отримувати більш високі оцінки, ніж у більшості учнів.
9. У навчанні мене часто турбує те, що я можу не встигнути дізнатися про те, що можливо.
10. Мене мотивує страх отримати погані оцінки в навчанні.
11. Мені важливо навчатися краще за моїх однокласників.
12. Мене турбує, що в школі я можу не впоратися з яким-небудь важким завданням.
13. Я дуже сильно хочу повністю зрозуміти і гарно знати той матеріал, який ми вивчаємо.
14. Мене турбує те, щоб у навчанні не бути гіршим за інших своїх однокласників.

Ключ:

Шкала цілей переваги над однокласниками – сума балів за пунктами 1, 5, 8, 11, 14.

Шкала цілей уникнення навчальної невдачі – сума балів за пунктами 2, 6, 9, 10, 12.

Шкала цілей вдосконалення навчання – сума балів за пунктами 3, 4, 7, 13.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бужинецька К.Б. Мотиваційна готовність до гри у дошкільників з порушеннями когнітивного розвитку / К.Б. Бужинецька // Педагогіка та психологія: стратегії, технології, інновації: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 15 червня 2017р. – Київ : ТОВ «Задруга», 2017. – 112с.

2. Особливості мотиваційної компетентності дошкільників із порушеннями когнітивного розвитку : методика / К.Б. Бужинецька. — Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. — 31 с.

3. Бужинецька К.Б. Проблема мотиваційної компетентності у дошкільників з когнітивними порушеннями / К.Б. Бужинецька // Практична психологія в інклюзивному середовищі : Матеріали I Всеукраїнської наукової інтернет-конференції 21 лютого 2019 р. – Переяслав-Хмельницький:Видавець Я.М. Домбровська, 2019. – 258с.

4. Діти з особливостями розвитку в звичайній школі [автор-укладач Л.В. Туріщева]. / Л.В. Туріщева. – Х.: Вид. група «Основа», 2011. – 111, с. – (Серія «Психологічна служба школи»).

5. Засенко В.В., Прохоренко Л.І. Нова українська школа – стратегія розвитку освіти дітей з особливими потребами / В. Засенко, Л.Прохоренко // Nauka Edukacja Wychowanie I Praca. – Warszawa-Siedlce. – 2018. – С. 149-158.

6. Прохоренко Л.І. Когнітивні порушення у дітей: аналіз проблеми / Діти з особливими потребами в освітньому просторі : Збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології «Діти з особливими потребами в освітньому просторі», 10-11 жовтня 2019 року, Чернігів (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка).]. – Київ : Симоненко О. І., 2019 – С. 22 – 25. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/717874>

7. Прохоренко Л.І. Дитина із труднощами у навчанні / Л.І. Прохоренко. – Харків: Видво «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. – 48 с. – (Інклюзивне навчання за нозологіями).
8. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Недозим І.В., Баташева Н.І. Бар'єри в навчанні та участі дітей з когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ. / Л.І. Прохоренко, О.О. Бабяк, І.В. Недозим, Н.І.Баташева. – Чернівці: «Букрек», 2018. – 31 с.
9. Прохоренко Л.І., Бужинецька К.Б. Психологічні аспекти пізнавальної мотивації дітей з порушеннями когнітивного розвитку / Л.І. Прохоренко, К.Б. Бужинецька // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» (26-27 березня 2018 року). – Тербовля : Інтерсервіс, 2018. – С. 184-187.
10. Стандартизація навчання школярів з порушеннями когнітивного розвитку : навчально-методичний посібник / О.О.Бабяк, Н.І.Баташева, А.Л. Душка, Н.В. Недозим, О.В. Орлов, Л.І. Прохоренко // за ред. В.В. Засенко, Л.І. Прохоренко. – Київ : Наша друкарня, 2019. – 332 с.